

150 LET OD SMRTI NEJVYŠŠÍHO PURKRABÍ HRABĚTE KARLA CHOTKA

Karel Chotek, sedmý syn Jana Nepomuka Rudolfa Chotka, byl významnou a nepřehlédnutelnou osobností, která v našich dějinách zanechala podstatnou, byť dnes nedocenenou stopu. Při příležitosti 150. výročí jeho úmrtí bude dobré mu věnovat alespoň krátce pozornost.

Karel Chotek se narodil před 235 lety, přesně 23. července 1783 ve Vídni a tamtéž se mu, jako synovi vysokého státního úředníka, dostalo právnického vzdělání. Bylo tedy zřejmé, že Karel Chotek se – stejně jako jeho otec, který měl na formování svého syna zásadní vliv – bude věnovat úřednické kariéře. Po ukončení studia v roce 1802 se jako devatenáctiletý stává tajemníkem pražského gubernia. Nastupuje tedy do úřadu, kterému právě od toho roku předsedal jeho otec Jan Rudolf Chotek jakožto nejvyšší purkrabí Českého království. V roce 1805 se mladý Chotek stává krajským hejtmanem v Hranicích na Moravě a rok poté je jmenován na místo tajemníka Ministerstva financí ve Vídni. Od roku 1807 do roku 1810 podniká nejprve studijní cestu po Rakousku, při níž se živě zajímá o ekonomickou a sociální situaci všech vrstev obyvatel. (Mimochodem, postřehy, které si cestou zapsal do svého deníku, jsou dodnes nesmírně zajímavé. Mladý Chotek si pečlivě zaznamenával nejen vše, co při svém putování viděl a s kým se setkal, ale neopomenul své zážitky také soukromě zhodnotit. Nalézal a formuloval případný problém a hned navrhoval možná řešení.) Pak Karel Chotek cestuje po Itálii a jižní Francii a studuje tam systém státní správy. Po návratu se stává nejprve guberniálním radou v Brně (1811) a potom krajským hejtmanem v Přerově (1812). Krátce nato je povolán do Rakouskem nově nabytých illyrských provincií a dostává za úkol zorganizovat tam státní správu. Od roku 1814 tedy pracuje v severní Itálii a organizuje krajský úřad v Terstu. V tehdejší Illyrii, tedy zhruba v prostoru mezi Udine, Villachem a Terstem, po sobě zanechal zajímavou stopu – jednak tam zavedl pěstování brambor a jednak se angažoval při zahajování antických vykopávek v Aquilii a Pule. Ještě téhož roku se Chotek objevuje v pozici generálního intendanta rakouských armád v jižní Francii a Itálii a zapojuje se do boje o navrácení neapolského trůnu dynastii Bourbonů. Po násilné smrti Napoleonova švagra Murata (kterého Napoleon jmenoval neapolským králem a který zahynul při pokusu o znovudobytí neapolských hradeb) se neapolský trůn vrací do neapolsko-sicilské linie rodu Bourbonů a Karel Chotek se roku 1815, ve svých 32 letech, stává generálním guvernérem Neapolského království. Roku 1816 se vrací do Terstu a jako guvernér terstské provincie se nesmazatelně zapisuje do historie města. Zavádí v Terstu první vodovod, přístav rozšiřuje o další kotevní molo, nad městem vztyčuje nový maják, bez předběžného souhlasu Vídně (!) buduje novou cestu do Gorice, zahajuje pravidelné parolodní spojení s Benátkami, v Terstu staví chudobinec a v dnešním slovinském Koperu zřizuje novou věznici. Není tedy divu, že po výtečné práci v Terstu dostává Chotek další, větší příležitost. V roce 1818 je povolán do Innsbrucku a tam se nejprve stává místopředsedou gubernia a po roce je jmenován místodržitelem dvou rakouských spolkových zemí – Tyrolska a Vorarlbergu. I tady se s chutí pouští do díla. Zřizuje ústav pro chudé, spořitelnu a pojišťovnu proti ohni, splácí zemský dluh, úpravou toku řeky Adiče a vysušením bažin získává značný kus úrodné země a pro zlepšení těžkého údělu chudého obyvatelstva zkouší (žel neúspěšně) spolu s alpskými horaly pěstovat horskou odrůdu rýže. Ve městě samém zakládá Tyrolské národní muzeum a povyšuje zdejší lyceum na univerzitu. Po šesti letech v Innsbrucku je Chotek povolán opět do Vídně, kde je roku 1824 jmenován dvorským kancléřem a předsedou dvorní studijní komise. A konečně, 3. října 1826 je jmenován předsedou pražského gubernia a nejvyšším purkrabím Českého království. Dosahuje tedy stejné pozice, kterou před dvaceti lety zastával i jeho vzor, jeho otec. Není bez zajímavosti, že Karel si s sebou do Prahy bere i dva velmi zajímavé párové obrazy, které maloval dvorní malíř Amerling – jednak plátno se svou vlastní podobiznou a jednak úplně nový portrét svého tehdy již dva roky mrtvého otce. Oba obrazy jsou namalovány stejnou technikou a mají shodné rámy. Snad tím Chotek dával veřejně najevo svoji hrdost na to, že jde v otcových šlépějích.

Vyjmenovat všechno, co Chotek v Praze a pro Prahu a České království udělal, by šlo daleko nad rámec tohoto medailonu. Tématu Chotkovy správy Čech by se daly věnovat

dlouhé hodiny a stovky knižních stran a jsem moc rád, že se o Chotkovi začíná v poslední době více mluvit, protože se k vydání připravuje hned několik nových publikací, na které si Vás dovolím odkázat. Zde zkusíme vyjmenovat jen to opravdu důležité. A všimněme si podobností s Chotkovým působením v předchozích přiděleních. Z tohoto srovnání nám totiž vyjde velmi zajímavý profil Chotkovy nevšední osobnosti. Chotek totiž nebyl jen chladný ekonom, jehož cílem byla optimalizace výběru daní na svěřeném území. Díky své výchově, za niž vděčil svému mimořádnému otci, si do života odnesl nejen moderní kulturní životní styl, ale také se ztotožnil s názory vynikajících humanistů a osvícenců té doby a pozorně si všímal i nových směrů v ekonomice, které se tehdy do světa šířily hlavně z Anglie. Není tedy divu, že od mládí sice velmi dobře rozuměl ekonomice, vědě a umění, ale přitom nebyl lhostejný ani k zájmům a potřebám prostých lidí. Věděl, že nejlepší zárukou dobře fungujícího, prosperujícího a bohatého státu, jeho největším bohatstvím, jsou spokojení, vzdělaní a hrdí lidé, kteří jsou si vědomi svých kořenů. Není tudíž divu, že první, co nový purkrabí udělal, bylo založení nových sadů kolem pražských hradeb. Následovalo vybudování sítě pečovatelských ústavů pro chudé, nemocné a slepé a založení dětské opatrovny pro děti a mládež bez rodičů. Tak to bylo i v Terstu a Innsbrucku. Stejně jako v předchozích působistích byla dalším krokem v Praze a pak i v celých Čechách obnova sítě škol a pomoc pro zemědělství. Tak jako naučil zemědělce v Illyrii pěstovat brambory a v Tyrolsku horskou rýži, zasadil se v Čechách o zavedení moderních způsobů pěstování obilí a po epidemii houbové choroby vinné révy nechal dovézt nové podnože a dramaticky rozšířil plochy, na nichž se víno pěstovalo. Stejně jako na předchozích působistích se i v Čechách zabýval také stavem káznic a zřizováním pracovních dílen pro kárance. Svoji další energii pak Chotek jako vždy věnoval pozvedání národního sebevědomí. V Čechách to sice nebyly vykopávky a Národní muzeum jako v Itálii a Tyrolsku, ale zato už v roce 1827 Chotek prosadil vyhlášku o předkupním právu státu při vývozu památek a později se zasloužil o vystěhování dělostřelců z renesančního Letohrádku královny Anny a jeho rekonstrukci. Nemalý podíl měl i na zavedení pravidelného příspěvku na obnovu a provoz hradu Karlštejna. A konečně, měli bychom si připomenout i jeho zásadní ochránářskou roli v našem rodícím se Národním obrození, kterou dal najevo například v roce 1831, když se jasně postavil za myšlenku založit *Matici českou* určenou k podpoře a kultivaci českého jazyka. A poté se pustil do podpory průmyslu a do obnovy Prahy, jež byla v té době velmi zanedbaná. Jen velmi stručně:

Podporoval nově založenou Českou spořitelnu (vznikla v únoru 1825) a Chotek v ní zastával funkci kurátora;

zavedl průmyslové výstavy: První pražská průmyslová výstava (1828 – 220 vystavovatelů s 1464 předměty), Čtvrtá průmyslová výstava (1833 – 247 vystavovatelů s více než 5000 předměty);

podílel se na založení Jednoty pro povzbuzení průmyslu;

inicioval nové dláždění pražských ulic a náměstí (Kolowratova třída, Karlovo náměstí atd.);

díky němu vznikla nová „Chotkova“ silnice (1831), nová cesta od Brusky k Bubenči, nová cesta na Vyšehrad;

založil městské „Chotkovy“ sady (1831);

upravil nábřeží mezi oběma pražskými mosty (Karlovým a nově postaveným řetězovým mostem císaře Františka);

rozšířil Stromovku, založil anglický park v Bubenči;

podílel se na obnově Petřína a sadů na baštách;

přestavěl pražskou Staroměstskou radnici;

opravil Týnský chrám;

modernizoval pražskou vodovodní síť a pražskou kanalizaci;

zavedl osvětlení v Praze;

vystavěl nové silnice (jejich délka v království vzrostla za jeho působení na šestinásobek původní délky) a s nimi spojené řetězové mosty: Praha (1841), Žatec, Loket, Jaroměř, Strakonice;

nechal upravit komunikaci z Mariánských lázní do Karlových Varů;

podporoval vznik koňské dráhy z Budějovic do Lince (1827) a z Prahy do Lán (1830);

podílel se na přípravách pro zahájení stavby železnice (od roku 1840); zahájil paroplavbu na Vltavě a na Labi, a to od Mělníka (Olbřívství 1841) až k zemským hranicím a do Drážďan;

nechal zvelebit Teplice, Karlovy Vary, Mariánské a Františkovy Lázně...

K tomu všemu můžeme Chotka spojit také s počátky pražské veřejné dopravy, se záchranou Langweilova papírového modelu Prahy, s úsilím o zavedení oznamování přesného času či s jeho aktivitami na poli rodících se věd, ať již přírodních, lékařských, či technických (Chotek se například kolem roku 1839 nechal se svou rodinou a přáteli portrétovat nejmodernější technikou své doby a zanechal nám tím po sobě jednu z nejstarších portrétních daguerrotypií u nás). Na Chotka si můžeme vzpomenout také začátkem každého roku, kdy si vzájemně posíláme novoročenky. Chotek tuto tradici založil v roce 1827 údajně proto, že neměl čas osobně navštívit všechny přátele a známé, aby jim do Nového roku popřál vše nejlepší. Jeho nápad nechat natisknout malé kartičky s blahopřáním se tak ujal, že již následující rok se novoročenky ozdobené liturgickým motivem prodávají ve velkém a celý výnos ve výši 10 000 zlatých je použit, jak jinak, na dobročinné účely.

Není tedy divu, že se o Chotkově práci s nadšením vyslovovali všichni, kdo s ním tehdy přišli do blízkého styku. Za všechny uveďme výrok Františka Palackého, který byl od Chotkova příjezdu do Prahy jeho učitelem češtiny a později i vychovatelem jeho synů. Palacký touto větou zakončil své *Stručné dějiny Prahy* (knihu vydanou při příležitosti korunovace Ferdinanda V. českým králem, jež proběhla 7. září roku 1836). Palacký zde zaznamenává rozkvět hlavního města v poslední době a píše: „*Po této stejně jako po mnoha jiných stránkách bude znamenat správa nejvyššího purkrabího hraběte Karla Chotka vskutku epochu v dějinách hlavního města.*“ A po obširném výčtu všech aktivit hraběte Chotka vykonaných ve prospěch Prahy a Království českého uzavírá Palacký svůj soud slovy: „...*to vše jsou výsledky neúnavné podnikavosti, s jakou nejvyšší purkrabí rozhojňuje blahobyť země a hlavního města, jehož správu mu svěřila otcovská starostlivost dvou panovníků.*“

Byli bychom však naivní, pokud bychom si mysleli, že všechny Chotkovy současníky uváděla jeho „*neúnavná podnikavost*“ v nadšení. Chotek nejen že byl velmi schopný a moderně smýšlející správce, ale také velmi jasně viděl – a dával najevo –, že zdaleka ne všichni pracovníci vídeňského dvora jsou způsobilí zastávat své vysoké funkce, a tak si celkem logicky udělal mnoho nepřátel. K největším odpůrcům Karla Chotka patřil nejen sám nejvyšší rakouský kancléř kníže Metternich, ale i konferenční ministr hrabě Kolowrat-Libštejnský, o jehož funkci se Chotek otevřeně ucházel. Vysocí vídeňští úředníci totiž Chotka považovali za příliš liberálního, za člověka příliš pokrokového a moderního, až příliš nakloněného Čechům a jejich stavům. Kníže Metternich se vždy zasadil o to, aby císař na Chotkova úřední hlášení odpovídal jen nepříznivě. Chotka označoval – v narážce na chotkovský erb – jako „*kolo, které se příliš rychle točí*“. K mnoha nepřátelům se později kupodivu přidali i Chotkem oživení a ze stavu nečinnosti vyburcovaní čeští stavové, kteří od roku 1835 v Chotkovi pro změnu viděli jen tvrdého zástupce vídeňské vlády a kteří využívali každé příležitosti, aby ho napadli. Záminkou jim byl například sám způsob Chotkovy správy, který jim připadal velmi despotický a příliš prorakouský. Pak vznikly spory o pořádání tanečních zábav a následovaly výtky, že Chotek zemi zatížil mnoha zbytečnými daněmi, které musí platit ti ze stavů, kteří vlastní mnoho nemovitého majetku, zatímco hrabě Chotek, v tomto ohledu „nemajetný“, je daní ušetřen. Spor vyvrcholil na stavovském sněmu v dubnu 1842 sporem o financování výstavby pražského pomníku zesnulému císaři Františku I., kde většina stavovských pánů vyslovila hraběti Chotkovi nedůvěru. Události pak měly rychlý spád. Chotek – raněn a uražen nedůvěrou českých stavů, a přitom bytostně přesvědčen o tom, že jednal zcela správně – o průběhu a výsledku shromáždění informoval dopisem svého nadřízeného, ministra Kolowrata. V závěru dopisu podal formální demisi. Pochopitelně předpokládal, že se za něj Vídeň plně postaví. Jaké však bylo jeho překvapení, když přišla odpověď. Ministr nejen že se za něj nepostavil, ale naopak se potupně zmínil o Chotkově „prozatímní“ dovolené. Chotek poté odjel z Prahy a následující rok strávil v tíživé nejistotě. Mezitím mu v lednu 1843 zemřel další z jeho synů, devatenáctiletý Emanuel. Potom mu Vídeň, na jeho prosbu o prodloužení této nucené dovolené, 29. července 1843 sdělila, že jeho žádosti o demisi se vyhovuje a že byl penzionován. Šedesátiletý Chotek, který si do svého deníku poznamenal „*Sic transit*

gloria mundi!“, tedy s hořkostí v srdci odchází do výslužby. Bez státního vyznamenání („*Chotkovy zásluhy zase nejsou tak velké,*“ prohlásil hrabě Kolowrat), bez ocenění („*Chotek se přežil,*“ řekl kníže Metternich), pronásledován kritikou od stavů i vlády. Chotek se tedy nejprve stěhuje do svého nově koupeného bytu v Praze (dnešní Melantrichova ulice), chvíli také pobývá ve Vídni a na zámku Veltrusy a 24. června 1844 se s celou rodinou stěhuje do svého zbrusu nového, moderního, ještě však ne zcela dokončeného zámku ve Velkém Březně. Ten pak zůstane jeho domovem až do konce jeho života. Ještě čtyři roky Chotek ve skrytu duše doufá, že se jeho nepříznivá situace změní a on bude opět povolán do vysoké politiky. Nicméně změna nepřichází a bouřlivý rok 1848 znamená pro Chotka v tomto směru konec všech nadějí. Nadále se tedy plně věnuje péči o své panství a výchově svých synů, jejich vzdělávání a přípravě na práci ve státní správě. Nezapomíná ani na dobročinnost, a když je požádán o finanční dar na výstavbu pražského Národního divadla, stává se třetím nejvýznamnějším dárce. Hodně cestuje a přijímá množství návštěv (mezi nimi bylo i několik příslušníků habsburského domu – nejčastěji do Velkého Března zajížděl arcivévoda Štěpán, který zde i přespával (!) a v roce 1847 přijel za Chotkem do Velkého Března také mladičký František Josef).

Karel Chotek umírá 28. prosince 1868 při jedné ze svých návštěv Vídně. Jeho tělo nechává jeho manželka převézt zpět na Velké Březno a hrabě Chotek je později pochován do nové rodinné hrobky vystavěné v nedalekém Valtířově. Tam byl pohřben až do sedmdesátých let 20. století, kdy byly jeho ostatky spolu s rakvemi ostatních členů jeho rodiny, ve snaze ochránit je před vandaly, převezeny na starý litoměřický hřbitov. Zapomenutý hrabě Chotek – člověk, z jehož poctivé a nesobecké práce máme všichni dodnes užitek a jehož bychom dnes opět tolik potřebovali – tam dnes odpočívá v malé, prosté, latinsky označené hrobce kousek od původního hrobu Karla Hynka Máchy.

Miloš Musil, kastelán zámku Velké Březno